

Ekumeniczna formacja wyzwaniem i zadaniem Kościołów

Ecumenical Formation as a Challenge and a Task for Churches

Słowa kluczowe: Duch Święty, Sobór Watykański II, ekumenizm, ekumena wartości, ekumeniczna formacja

Key words: Holy Spirit, Second Vatican Council, ecumenism, ecumen of values, ecumenical formation

Streszczenie

Sobór Watykański II, który w świadomości katolickiej zapoczątkował głęboki przełom w myśleniu o Kościele i o realizacji jego posłannictwa w świecie, uczynił ekumenizm jednym z zasadniczych paradygmatów ewangelizacyjnych, a permanentną ekumeniczną formację uznał za ważny paradygmat ekumeny wartości. Soborowy „Dekret o Ekumenizmie *Unitatis redintegratio*” nadaje ekumenicznej formacji właściwe ramy etyczne: domaga się skutecznego wyrzeczenia się logiki podporządkowywania sobie innych na rzecz logiki szacunku i braterstwa. Ekumeniczna formacja stała się więc szczególnym wyzwaniem dla Kościołów i Wspólnot. Jej zadaniem jest nie tylko przekazywanie odpowiedniego zasobu wiedzy na dany temat, ale także prowadzenie do nawrócenia i zaangażowania ekumenicznego u tych, którzy z niej korzystają oraz do umocnienia ducha wiary. Inspiruje do zawierzenia Duchowi Świętemu, który przełamuje opór ludzkich serc i prowadzi chrześcijan i ludzi dobrej woli ku pełni prawdy.

¹ Ks. prof. dr hab. Zygfryd Glaeser, kierownik Katedry Teologii Fundamentalnej, Dogmatycznej i Ekumenizmu Instytutu Nauk Teologicznych Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.

Abstract

The Second Vatican Council, which initiated a profound breakthrough in Catholic thinking about the Church and in the implementation of its mission in the world, made ecumenism one of its fundamental evangelistic paradigms, and recognized permanent ecumenical formation as an important paradigm of value ecumenism. The Council's "Decree on Ecumenism entitled *Unitatis redintegratio*" provides ecumenical formation with the right ethical framework: it demands an effective renunciation of the logic of subordinating others to the logic of respect and brotherhood. Ecumenical formation has therefore become a special challenge for Churches and Communities. The task of such formation is not only to transfer an appropriate amount of knowledge on a given topic, but also to lead to conversion and to ecumenical commitment among those who use it and to strengthen the spirit of faith. It inspires trust in the Holy Spirit, who breaks the resistance of human hearts and guides Christians and people of good will towards the fullness of the truth.

Wprowadzenie

Sobór Watykański II zapoczątkował w świadomości katolickiej głęboki przełom w myśleniu o Kościele i o realizacji jego posłannictwa w świecie. Jednym z zasadniczych paradygmatów chrześcijańskiej duchowości uczynił ekumenizm. Uświadomił chrześcijanom, że o „odnowienie jedności ma się troszczyć cały Kościół, zarówno wierni, jak i ich pasterze, każdy, wedle własnych sił, czy to w codziennym życiu chrześcijańskim, czy też w badaniach teologicznych i historycznych” (DE, nr 5), gdyż „brak jedności jawnie sprzeciwia się woli Chrystusa” (DE, nr 1, Wstęp). W „Dekrecie o ekumenizmie *Unitatis redintegratio*” nakreślono wyraźny program ekumeniczny dla Kościoła rzymskokatolickiego, w którym szczególną uwagę zwrócono potrzebę „ekumenicznego” uprawiania teologii i na konieczność ekumenicznej formacji (zob. DE, nr 10). Program ten stał się obowiązujący dla całego Kościoła. Potwierdzono to wielokrotnie w dokumentach posoborowych, zwłaszcza w ekumenicznych dyrektoriami, gdzie za priorytet uznano potrzebę ekumenicznej formacji (zob. zwłaszcza Dyr. Ekum. II; Dyrektorium,

nr 55-91). Definitywnie ekumeniczny program dla Kościoła rzymskokatolickiego na kolejne wieki dookreślił i przypieczętował papież Jan Paweł II w pierwszej w dziejach Kościoła encyklice *Ut unum sint* w całości poświęconej ekumenizmowi. Jednoznacznie stwierdził, że „drogą Kościoła jest droga ekumenizmu” (UUS, nr 7), a ekumenizm jest „imperatywem chrześcijańskiego sumienia oświeconego wiarą i kierowanego miłością” (UUS, nr 8), gdyż każdy podział w Kościele przeciwny jest woli Chrystusa (por. DE, nr 1), a w konsekwencji skierowany jest przeciwko Kościołowi. Chrystus wzywa więc wszystkich swoich uczniów do jedności. Dlatego wierzący w Niego „zjednoczeni w naśladowaniu męczenników, nie mogą pozostać podzieleni” (TMA, nr 1) gdyż „grzech naszego podziału jest bardzo ciężki” (OL, nr 17). Wobec powyższego, ekumeniczna formacja stała się dla Kościoła rzymskokatolickiego szczególnym wyzwaniem i zadaniem. W dobie globalizacji, której efektem jest m.in. możliwość nieskrępowanego przemieszczania się ludzi wiążąca się z podejmowaniem przez wielu z nich ważnych życiowych decyzji (np. o zawieraniu małżeństw mieszanych), formacja ekumeniczna stała się jednym z ważnych priorytetowych zadań dla Kościołów i Wspólnot chrześcijańskich. W niniejszym opracowaniu uwaga zostanie skupiona na analizie i prezentacji aktualnego stanu rzeczy przede wszystkim w Kościele rzymskokatolickim w Polsce.

Formacja ekumeniczna w ramach wyższych uczelni

W „Dekrecie o Ekumenizmie” znajdujemy wyraźne wskazanie co do tego, że „naukę świętej teologii oraz innych dziedzin wiedzy, zwłaszcza historycznych” należy uprawiać na sposób ekumeniczny,

...aby coraz dokładniej odpowiadała rzeczywistości stanowi rzeczy. Jest bowiem bardzo ważne, aby przyszli duszpasterze i kapłani zapoznali się z teologią opracowaną pod tym względem prawidłowo, a nie polemicznie i potrafili wykorzystać ją zwłaszcza w sprawach dotyczących stosunku braci odłączonych do Kościoła katolickiego. Od formacji kapłanów bowiem w najwyższym stopniu zależy niezbędne wychowanie i duchowe uformowanie wiernych [...]” (DE, nr 10).

Przesłanie dekretu stanowi niejako pierwszy, a zarazem podstawowy etap na drodze ekumenicznej formacji, w więc przemiany postrzegania ludzi inaczej myślących i inaczej wierzących niż my sami. „Dekret o Ekumenizmie” nadaje ekumenicznej formacji właściwe ramy etyczne: Domaga się skutecznego wyrzeczenia się logiki podporządkowywania sobie innych na rzecz logiki szacunku i braterstwa (Glaeser 2019, 35). Obserwując posoborowy pozytywny rozwój międzykościelnych relacji ekumenicznych w Polsce, można powiedzieć, że na gruncie polskim spełnia się zapowiedź melchickiego patriarchy Maximosa IV wyrażona w czasie obrad Soboru Watykańskiego II: „Ekumenizm to drzwi, które otworzył sam Duch Święty, a których już nikt więcej nie będzie mógł zamknąć” (Skowronek 1993, 137).

Ekumeniczna formacja jest szczególnym wyzwaniem przed którym stoją instytucje naukowe, zwłaszcza uczelnie wyższe kształcące teologów. W wymiarze polskim fenomenem jest tu Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie. Powstała w 1954 r. jako pierwsza w świecie wielowyznaniowa uczelnia teologiczna. Poza przedstawicielami Kościołów zrzeszonych w Polskiej Radzie Ekumenicznej wśród absolwentów ChAT są adwentyści i wyznawcy mniejszych denominacji chrześcijańskich. Z samego założenia uczelnia ta jest więc ośrodkiem akademickim o charakterze ekumenicznym (szerzej zob. Wysoczański et al., 2005).

W Polsce funkcjonowały prężnie działające instytucje ekumeniczne, mające znaczący dorobek naukowy oraz cenne osiągnięcia na polu integracji kościelnej i społecznej, zwłaszcza w działaniach o charakterze formacyjnym. Przez lata organizowano w nich konferencje ekumeniczne z udziałem najbardziej znaczących przedstawicieli Kościołów i Wspólnot chrześcijańskich. Zapraszano do udziału w nich zainteresowanych studentów i doktorantów, dla których była to jedyna w swoim rodzaju możliwość spotkania się z naukowcami i kościelnymi hierarchami, których zazwyczaj znano tylko z ich publikacji. Były to (i niestety, słowa te wypowiadam z największym bólem, używając czasu przeszłego!!!): Instytut Ekumeniczny Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana

Pawła II (powstał w 1983 r., w więc jeszcze w czasach komunistycznego reżimu!), Instytut Ekumenizmu i Badań nad Integracją Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego (działał w oparciu o pięć katedr: Katedry Zasad Ekumenizmu, Katedry Teologii Kościołów Wschodnich, Katedry Kościołów Poreformacyjnych, Katedry Dialogu Międzyreligijnego i Katedry Badań nad Integracją; redagował serię wydawniczą: „Ekumenizm i Integracja”. Od 2001 r. wydawał liczący się w świecie rocznik „Studia Oecumenica”) oraz Instytut Teologii Fundamentalnej, Ekumenii i Dialogu (ITFED) działający w ramach Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie (powstał w 2013 r. W zakresie prowadzenia dialogu ekumenicznego i międzyreligijnego podejmuje m.in. współpracę z Archidiecezją Krakowską oraz z Centrum Dialogu i Modlitwy w Oświęcimiu), jak również Katedra Teologii Ekumenicznej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (od 1982 r.) (zob. Rabiej 2004, 37-47; Glaeser, Karski, Kijas 2016, 60-61). Ostatnia reforma nauki i szkolnictwa wyższego doprowadziła do likwidacji większości z wymienionych jednostek naukowych lub do przekształcenia ich w katedry, które jednak nie mają samodzielnego charakteru. Działania te spowodowały wyraźny uszczerbek dla ekumenii, zwłaszcza dla szeroko pojętej ekumenicznej formacji, która stanowiła istotne zadanie opisanych jednostek.

W cieszyńskim środowisku naukowym, w ramach Filii Wydziału Pedagogiczno-Artystycznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach otwarto od roku akademickiego 1998/99 specjalność edukacji religijnej o wymiarze ekumenicznym. Zatrudniono tam wówczas dwóch teologów: ks. prof. dr. hab. Manfreda Uglorza z Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego oraz ks. prof. dr. hab. Józefa Budniaka z Kościoła Rzymskokatolickiego. Przez wiele lat wspólnie prowadzili wykłady z teologii ekumenicznej oraz dawali i dają w tamtejszym środowisku świadectwo ekumenicznego współdziałania. W gmachu uczelni przygotowano również i poświęcono dnia 12.05.1998 r. kaplicę ekumeniczną. Zorganizowano tam XXVIII Międzynarodowy Kongres Ekumeniczny

(21-28.08.1995); (zob. Glaeser, Karski, Kijas 2016, 61; Budniak 2002, 162-173).

Na Uniwersytecie w Białymstoku w 1999 r. powołano Katedrę Teologii Prawosławnej. Jest ona jednostką międzywydziałową podległą bezpośrednio rektorowi. Ma charakter ekumeniczny. Jest kontynuatorką naukowych badań teologicznych prowadzonych w okresie międzywojennym przez Studium Teologii Prawosławnej na Uniwersytecie Warszawskim (1924-1939).

Ważny ośrodek ekumeniczny pod nazwą Instytut Ekumenizmu i Badań Nauczania Papieskiego działa przy Centrum Kultury i Nauki Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego w Kamieniu Śląskim. Jest to jednostka naukowa powołana przez arcybiskupa Alfonsa Nossola (Centrum Kultury i Nauki Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego od 1994 r.) i rozwijana przez obecnego Biskupa Opolskiego (od 2013 r. Instytut Badań Nauczania Papieskiego, a od 2018 r. Instytut Ekumenizmu i Badań Nauczania Papieskiego). Odbývają się tam liczne konferencje na forum światowym, europejskim i lokalnym. Dwukrotnie obradowała tu (w Opolu i w Kamieniu Śląskim) Prawosławno-Rzymskokatolicka Komisja do Dialogu Teologicznego na forum światowym, a trzykrotnie Rzymskokatolicko-Luterańska Komisja do Dialogu Teologicznego na forum światowym (w 1989 r., w 1998 r. oraz w 2017 r. kiedy to świętowano 50-lecie powstania tegoż gremium). Instytut Ekumenizmu i Badań Nauczania Papieskiego wydaje serię wydawniczą „Nauczanie Papieskie”, w ramach której opublikował m.in. monumentalne dzieło pt.: „Ekumenizm w nauczaniu papieży po Soborze Watykańskim II” (Kamień Śląski – Opole 2017, ss. 1336; zob. Glaeser 2017). Jest tam również prowadzona na różne sposoby i w różnej formie permanentna formacja naukowa różnych grup społecznych.

Formacja ekumeniczna w ramach katechezy szkolnej

Katecheza szkolna to istotny obszar ekumenicznej formacji. By mogła być właściwie prowadzona, powinni nią zostać objęci w pierwszym

rzędzie nauczyciele, zwłaszcza katecheci. To oni są szczególnie odpowiedzialni za kształtowanie religijne i duchowe młodych pokoleń. Oni więc winni kształtować dzieci i młodzież w duchu tolerancji i poszanowania każdego człowieka, zwłaszcza tych, którzy przynależą do grup mniejszości religijnych.

Zgodnie z ekumenicznym programem Soboru Watykańskiego II oraz z posoborowymi dokumentami ekumenicznymi i katechetycznymi należy zwrócić uwagę na kilka aspektów ekumenicznej formacji szkolnej. Trzeba ją powiązać z innymi obszarami początkowej i permanentnej formacji nauczycieli religii i uczestników katechezy szkolnej (zob. Kostorz 2007, 14n). Chodzi o to, by ekumenicznie ukierunkować nauczanie i wychowanie w wierze dzieci, młodzieży i dorosłych. Istnieje więc potrzeba prowadzenia wielokierunkowej i wielowymiarowej katechezy zarówno w szkole, jak i w ramach duszpasterstwa przyparafialnego. Szczególną uwagę należy tu zwrócić na „formację formatorów”, tj. nauczycieli i katechetów. Od tego, jakie jest ich odniesienie do chrześcijan należących do różnych Kościołów i Wspólnot i do wyznawców religii niechrześcijańskich, jaka jest ich świadomość ekumeniczna i jak są oni przygotowani do działalności na rzecz ruchu ekumenicznego, w znacznej mierze zależy jakość formacji ekumenicznej młodego pokolenia (zob. Kostorz 2007, 234; Zellma 2019, 120). Zarówno cechy osobowe, jak i wiedza oraz umiejętności i postawy nauczyciela religii dla realizacji katechezy ukierunkowanej ekumenicznie są tu bardzo istotne. W ekumenicznej formacji chodzi bowiem o „proces zmierzający do ukształtowania dojrzałej, służebnej, dialogicznej i twórczej osobowości”, przygotowanej merytorycznie zarówno do przekazu doktryny chrześcijańskiej, jak i wiedzy na temat współczesnego ruchu ekumenicznego, zdolnej „do niesienia uczniom pomocy w zrozumieniu idei ekumenizmu i w podejmowaniu związanych z tym różnych inicjatyw” (Kostorz 2007, 234; Zellma 2019, 120). Obok przymiotów ludzkich i chrześcijańskich nauczyciela religii dowartościować należy również jego kompetencje merytoryczne, wychowawcze i organizacyjno-metodyczne, tak bardzo

potrzebne w aktywności dydaktyczno-wychowawczej i katechetycznej. Chodzi o kształtowanie dojrzałej osobowości dzięki pogłębionej interpersonalnej komunikacji.

Formacja ekumeniczna jest integralną częścią szeroko pojętego wychowania i formacji pastoralnej (zob. Hanc 2015, 437-464). Niezależnie od tego kto jest jej podmiotem (np. dziecko, młody człowiek, dorosły, nauczyciel religii), powinna mieć charakter permanentny (zob. Kostorz 2012, 109-120). Trwa przez całe życie i powinna być dostosowana do różnych etapów rozwoju osobowego i religijnego formowanych. Jest „procesem uczenia się od innych, wiąże się z wykorzystaniem doświadczenia, wiedzy, zdolności, umiejętności i religijnej pamięci chrześcijańskiej wspólnoty, w celu wzajemnego ubogacania się i pojednania” (Hanc 2015, 450). Formacja ekumeniczna odnosi się do wszystkich wierzących, dlatego powinna znaleźć się nie tylko w programach nauczania religii w szkole, ale także w katechezie przyparafialnej, katechezie dorosłych, przepowiadaniu homilijnym oraz w formacji duszpasterzy i katechetów. Ten nieustanny proces formacji ekumenicznej nauczycieli religii dokonuje się w integralnym powiązaniu z poznaniem doktryny Kościoła katolickiego oraz poznaniem inaczej wierzących i kształtowaniem postawy otwartej na ekumenizm (Hanc 2015, 450-451; Zellma 2019, 121).

Formacja ekumeniczna wiąże się wprost z „odpowiednim przygotowaniem teologicznym (intelektualnym i duchowym) oraz metodycznym, jak też ze wsparciem w zdobywaniu kompetencji do przekazywania wiedzy na temat ekumenizmu i do kształtowania wśród uczniów związanych z tym postaw” (Kostorz 2007, 235; Zellma 2019, 122). Podobnie jak formacja w ogóle, obejmuje następujące wymiary: „być”, „wiedzieć”, „umieć działać” (Kostorz 2007, 234; Zellma 2019, 122). Pierwszy z wymiarów „dotyczy życia ludzkiego i chrześcijańskiego poprzez dojrzenie w wierze i apostołstwie” (Kostorz 2007, 235; Zellma 2019, 122). Wiąże się ze wspieraniem nauczycieli religii w nabywaniu równowagi

uczuciowej oraz zdolności do okazywania szacunku, nawiązywania i podtrzymywania kontaktów interpersonalnych i dialogu. Są to cechy i właściwości osobowe, które wprost wpisują się w działania ekumeniczne (zob. Kostorz 2011, 449-479). „Bez nich nie można nawiązywać autentycznych wartości, opartych na poszanowaniu drugiego człowieka i jego świata, relacji z wyznawcami religii chrześcijańskich czy też niechrześcijańskich” (Kostorz 2007, 235; Zellma 2019, 122-123). Również wymiar „wiedzieć” jest istotny w formacji ekumenicznej nauczycieli religii. Dotyczy bowiem „rzetelnego poznania przesłania zawartego w Piśmie Świętym, w Tradycji i w nauczaniu Kościoła, które katecheta będzie głosił, oraz znajomości adresatów i całego kontekstu społeczno-kulturowego, w którym przepowiada się słowo Boże” (Kostorz 2007, 235; Zellma 2019, 123). Wymiar

„wiedzieć” [...] pozwala [...] realizować w pełni założenia współczesnego wychowania ekumenicznego, w którym akcentuje się przekaz doktryny Kościoła [...], nauczanie o inaczej wierzących oraz kształtowanie postawy otwartej na ekumenizm. Bardzo ważne miejsce zajmuje tu przepowiadanie o życiu innych Wspólnot i dialogu, jaki Kościół katolicki podejmuje z nimi. Niemniej istotne są kwestie związane z rozwojem ruchu ekumenicznego (Kostorz 2007, 235-236; Zellma 2019, 123).

Ich integralną część stanowi odpowiednia umiejętność podejmowania działań. Ten wymiar formacji ekumenicznej nauczycieli religii

wiąże się z praktycznym zastosowaniem wiedzy w procesie formacji uczniów [...]. Tu też szczególne znaczenie ma świadomość apostołska nauczyciela religii i podejmowanie wynikających z niej działań, także tych, które wprost dotyczą ekumenizmu” (Kostorz 2007, 236; Zellma 2019, 122).

Stąd ogromnie ważne jest to, na co wskazuje Sobór Watykański II w „Dekrecie o Ekumenizmie”, aby w ramach studiów teologicznych „wykładać naukę świętej teologii oraz innych dziedzin wiedzy”, uwzględniając ich aspekt ekumeniczny (zob. DE, nr 10). O tym ważnym formacyjnym

zadaniu powinni pamiętać nie tylko wykładowcy, ale także pasterze Kościoła, którzy przygotowują i zatwierdzają programy kształcenia teologicznego i podstawy programowe dla katechezy szkolnej i przyparafialnej. Wydaje się, że Kościół rzymskokatolicki w Polsce ma tu wiele do zrobienia.

W odniesieniu do nauczania katechetycznego w 2018 r. znowelizowano i przyjęto dwa programowe dokumenty. Konferencja Episkopatu Polski podczas 379. Zebrania Plenarnego w dniu 8 czerwca 2018 r. przyjęła „Podstawę programową katechezy Kościoła katolickiego w Polsce” (Konferencja Episkopatu Polski 2018). Z kolei Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski przyjęła w Częstochowie dnia 19 września 2018 r. „Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach” (Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski 2018). Gruntowna analiza przywołanych dokumentów pod kątem promowania w programach nauczania katechetycznego treści ekumenicznych prowadzić musi do wniosku, że zbyt mało zadbano tu o ekumeniczną formację dzieci i młodzieży. Oto kilka przykładów:

1. Katecheza przedszkolna: brak jakiegokolwiek odniesienia do ekumenizmu.
2. Klasy I-IV szkoły podstawowej: również brak treści o charakterze ekumenicznym.
3. Klasy V-VIII szkoły podstawowej: można odnaleźć kilka elementów, które raczej pośrednio odnoszą się do ekumenicznej formacji:
 - uczeń „szanuje wszystkich ludzi bez względu na ich przekonania” (postawa niepodlegająca ocenie; w kontekście ateizmu, agnostycyzmu, deizmu i niewiary); (Konferencja Episkopatu Polski 2018, 59);
 - „podobieństwa i różnice między judaizmem a chrześcijaństwem; [uczeń] zachowuje szacunek wobec wyznawców

judaizmu, przeciwstawia się antysemityzmowi” (Konferencja Episkopatu Polski 2018, 63);

- uczeń „wymienia największe Kościoły chrześcijańskie. Wyjaśnia pojęcie ekumenizm (w kontekście rozumienia katolickiego wyznania wiary); (Konferencja Episkopatu Polski 2018, 75);
- uczeń „omawia ogólne przyczyny zwołania i postanowienia Soboru Trydenckiego (Marcin Luter, reformacja i odpowiedź Kościoła...” (Konferencja Episkopatu Polski 2018, 77);
- uczeń „wskazuje działania na rzecz jedności Kościoła i tolerancji religijnej” (Konferencja Episkopatu Polski 2018, 78);
- „Główne religie w świecie. Podobieństwa i różnice pomiędzy chrześcijaństwem i wielkimi religiami”; uczeń „omawia ogólnie zjawisko religii, wyjaśnia na przykładach różnicę między wyznaniem chrześcijańskimi a religiami niechrześcijańskimi, wymienia główne religie monoteistyczne i politeistyczne w świecie [chrześcijaństwo, judaizm, islam, buddyzm, hinduizm], wyjaśnia, co znaczy powszechność zbawienia, wymienia kręgi przynależności do Kościoła Chrystusowego i przyporządkowania do Ludu Bożego” (Konferencja Episkopatu Polski 2018, 79);
- uczeń „opisuje podstawowe założenia doktrynalne judaizmu, islamu, buddyzmu i hinduizmu, ukazuje specyfikę i wartość chrześcijaństwa wobec innych religii, szanuje inne religie i ich wyznawców” (Konferencja Episkopatu Polski 2018, 79).

4. Szkoła ponadpodstawowa

- uczeń „podaje wiadomości na temat najważniejszych religii świata oraz wyznań chrześcijańskich, wskazuje specyfikę chrześcijaństwa na tle innych religii; rozwija postawę zrozumienia, tolerancji i dialogu, rozumianego jako poszukiwanie

- prawdy, skoncentrowanego na dobru” (Konferencja Episkopatu Polski 2018, 101);
- uczeń „dąży do jedności; wskazuje przyczyny, przebieg i główne idee reformacji oraz reformy katolickiej” (Konferencja Episkopatu Polski 2018, 118);
 - uczeń „modli się o jedność wyznawców Chrystusa” (Konferencja Episkopatu Polski 2018, 119);
 - uczeń „ocenia inicjatywy na rzecz jedności Kościoła i tolerancji religijnej, podejmowane na ziemiach polskich; wyjaśnia pojęcie ekumenizmu; okazuje szacunek osobom innych wyznań; przedstawia różnice i podobieństwa katolicyzmu i pozostałych głównych wyznań chrześcijańskich oraz wskazuje perspektywy i granice ekumenizmu; wskazuje inicjatywy ekumeniczne podejmowane w Kościele katolickim i innych kościołach oraz wspólnotach chrześcijańskich; w kontekście ekumenizmu wyjaśnia pojęcie interkomunia; dąży do zrozumienia osób innego wyznania; włącza się w działania ekumeniczne; pielęgnuje postawę jednoczenia” (Konferencja Episkopatu Polski 2018, 120-121);
 - uczeń „ukazuje specyfikę i wartość chrześcijaństwa wobec innych religii, zwłaszcza: judaizmu, buddyzmu, hinduizmu i islamu; podaje zasady dialogu międzyreligijnego, wskazuje podejmowane przez Kościół katolicki drogi dialogu międzykulturowego i międzyreligijnego; szanuje inne religie i ich wyznawców” (Konferencja Episkopatu Polski 2018, 122).

Zaprezentowane wyżej zręby założeń programowych dotyczących katechezy w nauczaniu przedszkolnym, w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych wskazują na nikłą obecność treści ekumenicznych, a tym samym na śladową formację ekumeniczną dzieci i młodzieży w Polsce.

Formacja ekumeniczna w duszpasterstwie – przykłady dobrych praktyk w diecezji opolskiej

Komisja Synodalna ds. Ekumenizmu I Synodu Diecezji Opolskiej w dokumencie roboczym pt. „Wezwani do jedności w Chrystusowym Kościele” nakreśliła sytuację ekumeniczną w diecezji opolskiej. Wskazano również kierunki ekumenicznego zaangażowania w diecezji. Dla zdynamizowania ekumenicznych działań w diecezji opolskiej abp Alfons Nossol ustanowił, dekretem z dnia 9 grudnia 1988 r., Diecezjalną Komisję ds. Ekumenizmu. W 1992 r., po ogłoszeniu nowego podziału administracyjnego Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce, a więc po powstaniu diecezji gliwickiej, przemianowano ją na Międzydiecezjalną Komisję ds. Ekumenizmu (od 2019 r. ponownie Diecezjalna Komisja ds. Ekumenizmu). Przedmiotem troski biskupów opolskich jest przede wszystkim właściwa formacja ekumeniczna kapłanów i świeckich, zwłaszcza zaś wszystkich studiujących nauki teologiczne oraz ludzi szczególnie zaangażowanych w pełnieniu różnych posług w Kościele. Podejmowane są różne inicjatywy formacyjne w ramach Tygodnia Powszechnej Modlitwy o Jedność Chrześcijan oraz w ramach wielkopostnych wykładów. Ewenementem jest Ekumeniczna Modlitwa Młodych organizowana w Opolu od 1997 r. w pierwszą Niedzielę Adwentu. Gromadzi ona setki młodych ludzi i pełni istotną funkcję w ekumenicznej formacji młodego pokolenia chrześcijan.

Ważnym elementem programu permanentnej formacji ekumenicznej w diecezji opolskiej są ekumeniczne wieczory kolęd organizowane w różnych kościołach. Chodzi przede wszystkim o kształtowanie ekumenicznej wrażliwości i kultury we wzajemnych relacjach między Kościołami i między wiernymi. Dotyczy to wszystkich chrześcijan, a zwłaszcza osób duchownych oraz tych, którzy w jakikolwiek sposób zaangażowani są w nauczanie prawd wiary.

Formacja ekumeniczna według projektu *Ratio studiorum* Konferencji Episkopatu Polski z 2019 r.

Po Soborze Watykańskim II Polska stała się dla wielu wzorem ekumenicznej otwartości i troski o ekumeniczną formację dzieci, młodzieży i dorosłych. Starano się wdrażać ekumeniczny program Kościoła nakreślony przez sobór i posoborowe dokumenty. Szczególną rolę na tym polu odegrał papież Jan Paweł II z jego ekumeniczną encykliką *Ut unum sint*. Niemalże „obowiązkowym” punktem jego pasterskich wizyt były spotkania ekumeniczne. On też na wiele sposobów starał się włączać w proces ekumenicznej formacji. Nieustannie też zachęcał zarówno osoby duchowne, jak i świeckie, by na tym polu nie pozostawali bierni. Ogromną wagę przypisywał ekumenicznej formacji przyszłych teologów, zarówno księży, jak i świeckich, zachęcając do tego, by miała ona charakter permanentny.

W posoborowych dokumentach kościelnych w sposób szczegółowo wskazano istotne elementy ekumenicznego programu kształcenia w ramach studiów teologicznych. „Dyrektorium ekumeniczne” z 1993 r. (Dyrektorium, nr 79) domaga się przeprowadzenia w czasie studiów teologicznych specjalnego kursu ekumenizmu oraz wymienia zagadnienia, jakie powinien on obejmować. Inny ważny duszpasterski dokument pt.: „Ekumeniczny wymiar formacji pastoralnej” z 1998 r. wypracowany przez Papieską Radę ds. Popierania Jedności Chrześcijan i wsparty autorytetem papieża Jana Pawła II, szczegółowo określa zagadnienia, jakie należy zrealizować w ramach „Ogólnego wstępu do ekumenizmu” (EF, nr 25) (II rok studiów), a także zagadnienia do zrealizowania w ramach specjalnego kursu z zakresu ekumenizmu na dalszym etapie formacji (EF, nr 26). W cyklu studiów teologicznych przewidziano 65 godzin zajęć z zakresu ekumenizmu.

Jestem więc zmuszony do postawienia pytania: Co kierowało Ze-
społem ds. przygotowania nowych zasad formacji kapłańskiej w Polsce, który działał przy Komisji Duchowieństwa KEP i przygotował nowe *Ratio pro Polonia* dla uczelni teologicznych w Polsce, że w całym cyklu

kształcenia w ramach studiów z teologii przeznaczono zaledwie 15 godzin wykładowych na studium ekumeniczne? Musi też niepokoić fakt, że propozycja ta została zaakceptowana i przegłosowana przez Konferencję Episkopatu Polski dnia 23 września 2019 r. podczas 384. Zebrania Plenarnego KEP. Biskupi zapoznali się i przyjęli nowelizację zasad formacji kapłańskiej w postaci dokumentu pt. „Droga formacji prezbiterów w Polsce. *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia*”.

I jeszcze jeden niepokojący przykład bezpośrednio związany z ekumeniczną formacją i ekumenicznym świadectwem: Chlubnym ewenementem była w Polsce praktyka, że w Tygodniu Powszechnej Modlitwy o Jedność Chrześcijan w czasie Eucharystii sprawowanej w parafiach katolickich, okolicznościowe kazanie głosił duchowny z Kościoła pozarzymskokatolickiego. Praktyka ta była żywa przez lata dzięki szczególnemu przyzwoleniu Prymasa Polski kard. Stefana Wyszyńskiego. Od pewnego stało się to niemożliwe.

Przytoczone przykłady muszą niepokoić. Chodzi przecież nie o jakieś lokalne praktyki, ale o rozwiązania strukturalne, które tu i teraz, dziś podejmowane są w Kościele rzymskokatolickim w Polsce. Dokąd więc zmierzamy? Brak dostatecznej formacji ekumenicznej ostatecznie zwróci się przeciwko Kościołowi. Dziś w dobie sekularyzacji i coraz mocniejszych prądów antychrześcijańskich, jeśli Kościoły nie będą szukały dróg do wspólnego podejmowania ewangelizacji, niebawem zostaną społecznie zmarginalizowane.

Dziś, kiedy ludzie swobodnie przemieszczają się po całym świecie, kiedy zawierają znajomości w oparciu o globalne media, a świat stał się „globalną wioską” i co za tym idzie, odległe sprawy i problemy świata przestały dotyczyć tylko elit, a stały się udziałem zwykłych ludzi, także świadomość i kształtowanie ekumenicznej kultury mają ogromne znaczenie. Przede wszystkim musimy o sobie nawzajem mieć jak najszerszą wiedzę, by wyzbyć się stereotypów we wzajemnym postrzeganiu siebie. Oznacza to, że permanentna formacja ekumeniczna powinna stanowić jeden z najważniejszych kościelnych priorytetów duszpasterskich.

Podsumowanie

Ekumeniczna formacja stała się szczególnym wyzwaniem dla Kościołów i Wspólnot, które na przełomie tysiącleci jako „znak czasu” odkryły wezwanie Chrystusa do skutecznego także pełnej widzialnej ich jedności. Dotyczy ona wszystkich środowisk, w których żyją i kształtują się chrześcijanie: rodziny, parafii, szkoły, różnych ruchów, grup i stowarzyszeń, a przede wszystkim uczelni i wydziałów teologicznych. Ma zmierzać „do takiego kształtowania serc i ducha młodych, ich postaw ludzkich i religijnych, aby łatwiejsze były poszukiwania jedności wśród chrześcijan” (Dyrektorium nr 8; EF, nr 5) i bardziej owocne stało się skutecznienie siostrzano-braterskich relacji między Kościołami. Jej zadaniem jest nie tylko przekazywanie odpowiedniego zasobu wiedzy na dany temat, ale także prowadzenie do nawrócenia i zaangażowania ekumenicznego u tych, którzy z niej korzystają oraz umocnienia ducha wiary (zob. EF nr, 7a), „który wyznaje, że ekumenizm «przekracza ludzkie siły i zdolności»” (DE, nr 12). Nieodzwonne jest więc zawierzenie Duchowi Świętemu, który przełamuje opór ludzkich serc i prowadzi chrześcijan ku pełni prawdy (zob. EF, nr 10). Toteż ekumeniczne zaangażowanie należy postrzegać w kategoriach imperatywu chrześcijańskich sumień oświeconych przez wiarę i prowadzonych przez miłość (zob. UUS, nr 8; por. też UUS, nr 6-9; nr 15-16). Formacja ekumeniczna winna zmierzać do tego, „aby wszyscy chrześcijanie zostali ożywieni duchem ekumenicznym, niezależnie od tego, jaka jest ich misja i konkretna funkcja w świecie i w społeczeństwie” (Dyrektorium, nr 58; EF, nr 2).

Ekumenia uczy nas przede wszystkim tego, że budowanie jedności między państwami, narodami, kulturami i Kościołami oraz między poszczególnymi ludźmi musi zacząć się od burzenia murów, jakie przez wiele lat wyrosły w ludzkich umysłach i w ludzkich sercach. Konieczne jest odbudowywanie międzyludzkich więzów opartych na zaufaniu i na wzajemnym poszanowaniu. Szczególne zadanie przypada tu Kościołom, chrześcijanom i w ogóle wspólnotom religijnym, ale także instytucjom wychowawczym, nauce i kulturze. Należy przy tym ustawicznie

pamiętać o tym, że pojednanie prowadzące do większej integracji w Kościele i w świecie nie jest celem samym w sobie, ale jest środkiem umożliwiającym integralny rozwój każdego człowieka i ludzkich społeczności. Jest to wielkie wyzwanie, które stoi dziś przed Kościołami i nie da się go osiągnąć bez permanentnej ekumenicznej formacji.

Bibliografia

- Chrzest: „Sakrament chrztu znakiem jedności. Deklaracja Kościołów w Polsce na progu Trzeciego Tysiąclecia.” 2016. W *Encyklopedia ekumenizmu w Polsce (1964-2014)*. Red. Józef Budniak et al., 49-61. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II.
- DE: Sobór Watykański II. 1964. „Dekret o ekumenizmie «Unitatis redintegratio».” W *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*. 193-208. Poznań: Pallotinum.
- Dyr. Ekum. I: Sekretariat do spraw Popierania Jedności Chrześcijan. 1967. „Dyrektorium do wykonywania uchwał Soboru Watykańskiego II w sprawie ekumenizmu (część I).” W *Acta Apostolicae Sedis* 59: 574-592. Tekst polski W „*Ut unum*”. *Dokumenty Kościoła katolickiego na temat ekumenizmu*. 1982. Red. Stanisław C. Napiórkowski, 112-130. Lublin: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego KUL.
- Dyr. Ekum. II: Sekretariat do spraw Popierania Jedności Chrześcijan. 1970. „Dyrektorium do wykonywania uchwał Soboru Watykańskiego II w sprawie ekumenizmu (część II).” W *Acta Apostolicae Sedis* 62: 705-724. Tekst polski W „*Ut unum*”. *Dokumenty Kościoła katolickiego na temat ekumenizmu*. 1982. Red. Stanisław Celestyn Napiórkowski, 131-148. Lublin: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego KUL.
- Dyrektorium: Papieska Rada do spraw Popierania Jedności Chrześcijan. 2000a. „Dyrektorium w sprawie realizacji zasad i norm dotyczących ekumenizmu z 25 marca 1993 r.” W *Ut Unum. Dokumenty*

- Kościół katolickiego na temat ekumenizmu 1982-1998*. Red. Stanisław Celestyn Napiórkowski et al., 30-101. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- EF: Papieska Rada do spraw Popierania Jedności Chrześcijan. 2000b. „Ekumeniczny wymiar formacji pastoralnej (1998).” Tłum. Jadwiga Leśniewska. W *Ut Unum. Dokumenty Kościoła katolickiego na temat ekumenizmu 1982-1998*. Red. Stanisław Celestyn Napiórkowski et al., 102-119. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Glaeser Zygfryd, i Karol Karski, Zdzisław J. Kijas. 2016. „Aktualne struktury ekumeniczne w Polsce.” W *Encyklopedia ekumenizmu w Polsce (1964-2014)*. Red. Józef Budniak et al., 49-61. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II.
- Glaeser, Zygfryd. 2017. *Ekumenizm w nauczaniu papieży po Soborze Watykańskim II*. Kamień Śląski – Opole: Instytut Badań Nauczania Papieskiego przy Centrum Kultury i Nauki Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.
- Glaeser, Zygfryd. 2019. „Ekumena wartości.” *Studia Oecumenica* 19: 33-53.
- Hanc, Wojciech. 2015. „Dialogiczny wymiar formacji ekumenicznej w wychowawczym procesie – postulaty i sugestie ekumeniczne.” *Studia Oecumenica* 15: 437-464.
- Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski. 2018. *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach*. Częstochowa: Edycja Świętego Pawła.
- Konferencja Episkopatu Polski. 2018. *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*. Częstochowa: Edycja Świętego Pawła.
- Kostorz, Jerzy. 2007. *Ekumeniczny wymiar posoborowej katechezy w Polsce*. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.
- Kostorz, Jerzy. 2011. „Ekumeniczny wymiar duszpasterstwa katechetycznego w parafii.” *Ateneum Kapłańskie* 156 (3): 449-479.

- Kostorz, Jerzy. 2012. „Rola doświadczenia ludzkiego w kształtowaniu postaw ekumenicznych na katechezie.” W *Ku doświadczeniu wiary*. Red. Krzysztof Karnowski, Wojciech Lechów, 109-120. Szczecin: Wydział Teologiczny Uniwersytetu Szczecińskiego.
- OL: Jan Paweł II. 1995. „List apostolski «Orientale lumen».” *L'Osservatore Romano* 16 (6): 32-44.
- Rabiej, Stanisław. 2004. „Powstanie i zadania Instytutu Ekumenizmu i Badań nad Integracją w Opolu.” W *Rola placówek naukowych w dialogu ekumenicznym*. Red. Jerzy Chmiel et al., 37-47. Kraków: Wydawnictwo Naukowe PAT.
- Skowronek, Alfons. 1993. *Teologiczne zbliżenia*. Warszawa: Wydawnictwa Akademii Teologii Katolickiej.
- TMA: Jan Paweł II. 1994. „List apostolski «Tertio millennio adveniente».” *L'Osservatore Romano* 15 (12): 4-22.
- UUS: Jan Paweł II. 1995. „Encyklika «Ut unum sint».” *L'Osservatore Romano* 16 (6): 4-31.
- Wysoczański, Wiktor et. al., red. 2005. *50 lat Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej 1954-2004*. Warszawa: Chrześcijańska Akademia Teologiczna.
- Zellma, Anna. 2019. „Formacja ekumeniczna nauczycieli religii w naukowym dyskursie polskich katechetów.” *Studia Oecumenica* 19: 117-128.

CHRZEŚCIJAŃSKA AKADEMIA TEOLOGICZNA
w WARSZAWIE

Rok LXII

Zeszyt 3

ROCZNIK TEOLOGICZNY

WARSZAWA 2020

REDAGUJE KOLEGIUM

dr hab. Jakub Sławik, prof. ChAT – redaktor naczelny

dr hab. Jerzy Ostapczuk, prof. ChAT – zastępca redaktora naczelnego

prof. dr hab. Tadeusz J. Zieliński

dr hab. Borys Przedpełski, prof. ChAT

dr hab. Jerzy Sojka, prof. ChAT – sekretarz redakcji

MIĘDZYNARODOWA RADA NAUKOWA

JE metropolita prof. dr hab. Sawa (Michał Hrycuniak), ChAT

bp prof. dr hab. Wiktor Wysoczański, ChAT

abp prof. dr hab. Jerzy Pańkowski, ChAT

prof. dr hab. Atanoli Aleksiejew, Państwowy Uniwersytet w Petersburgu

prof. dr Marcello Garzaniti, Uniwersytet we Florencji

prof. dr hab. Michael Meyer-Blanck, Uniwersytet w Bonn

prof. dr hab. Antoni Mironowicz, Uniwersytet w Białymstoku

prof. dr hab. Wiesław Przyczyna, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

prof. dr hab. Eugeniusz Sakowicz, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie

prof. dr hab. Tadeusz Stegner, Uniwersytet Gdański

prof. dr Urs von Arx, Uniwersytet w Bernie

prof. dr hab. Piotr Wilczek, Uniwersytet Warszawski

Redakcja językowa – Kalina Wojciechowska

Skład komputerowy – Jerzy Sojka

W związku z wprowadzaniem równoległej publikacji czasopisma w wersji papierowej i elektronicznej Redakcja „Rocznika Teologicznego” informuje, iż wersją pierwotną jest wersja papierowa.

BWHEBB, BWHEBL, BWTRANS [Hebrew]; BWGRKL, BWGRKN, and BWGRKI [Greek]

PostScript® Type 1 and TrueType fonts Copyright ©1994-2013 BibleWorks, LLC.

All rights reserved. These Biblical Greek and Hebrew fonts are used with permission and are from BibleWorks (www.bibleworks.com)

ISSN 0239-2550

Wydano nakładem

Wydawnictwa Naukowego ChAT

ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa, tel. +48 22 635-68-55

Objętość ark. wyd.: 16,7

Druk: druk-24h.com.pl

ul. Zwycięstwa 10, 15-703 Białystok

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie (ZYGFRYD GLAESER)..... 745

ARTYKUŁY

ABP ALFONS NOSSOL, ZYGFRYD GLAESER, „*Dekret Unitatis redintegratio*”
jako magna charta ekumenizmu..... 749

KARD. KURT KOCH, *Ut unum sint – die Enzyklika zur Vertiefung des ökumenischen Einsatzes der römisch-katholischen Kirche*..... 763

JANUSZ KRÓLIKOWSKI, *Sakramentalność Kościoła jako pra-problem ekumeniczny* 792

ABP JERZY (PAŃKOWSKI), *Ekumenizm w dokumentach Ogólnoprawosławnego Soboru na Krecie w 55 rocznicę „Dekretu o Ekumenizmie Unitatis redintegratio”* 815

BP SERAFIN (WŁODZIMIERZ LEONIDOWICZ AMIELCZENKOW), *Dekret Unitatis redintegratio z perspektywy Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego po 55 latach od jego ogłoszenia*..... 841

TADEUSZ KAŁUŻNY, *Rzymskokatolickie i prawosławne rozumienie ekumenizmu. Analiza porównawcza dokumentów „Unitatis redintegratio” (1964) i „Relacje Kościoła prawosławnego z pozostałym światem chrześcijańskim” (2016)* 863

BP MARCIN HINTZ, *Perspektywy dialogu luterkańsko-rzymskokatolickiego po obchodach jubileuszu 500-lecia Reformacji w Polsce*..... 889

WOJCIECH ŚWIĄTKIEWICZ, *Ekumena wartości: między ekumenizmem konfesyjnym a ekumenizmem globalnym. Refleksje wokół „Dekretu o Ekumenizmie” (1964) oraz „Dokumentu o ludzkim braterstwie dla pokoju światowego i współistnienia” (2019)*..... 917

JÓZEF BUDNIAK, *Egzemplaryczny przykład recepcji dekretu soborowego o ekumenizmie Unitatis redintegratio na Śląsku Cieszyńskim* 941

ARTUR MATUSZEK, *Recepcja „Dekretu o Ekumenizmie” w Czechach* 965

SERGIJ BORTNYK, *Ukrainische Kirchen und der Ruf zur christlichen Einheit* 981

ONDREJ ŠTEFAŇAK, *Potrzeba ekumenizmu w opinii młodzieży słowackiej*..... 999

ZYGFRYD GLAESER, <i>Ekumeniczna formacja wyzwaniem i zadaniem Kościołów</i>	1013
WOJCIECH HANC, <i>Formacja ekumeniczna i jej znaczenie dla całokształtu zjednoczeniowych zmagañ</i>	1033
KRYSTIAN MUSZALIK, <i>Istotne założenia ekumenicznej formacji w świetle dokumentu Papieskiej Rady do Spraw Popierania Jedności Chrześcijan „Ekumeniczny wymiar formacji pastoralnej”</i>	1061
JAN KAJFOSZ, <i>Obraz muzułmańskiego uchodźcy w komunikacji potocznej a kwestia bliźniego</i>	1077
Wykaz autorów	1097

Contents

Introduction (ZYGFRYD GLAESER) 745

ARTICLES

ABP ALFONS NOSSOL, ZYGFRYD GLAESER, *“The Unitatis Redintegratio decree” as the Magna Carta of Ecumenism* 749

CARD. KURT KOCH, *“Ut unum sint” – an Encyclical that Deepens the Ecumenical Involvement of the Catholic Church* 763

JANUSZ KRÓLIKOWSKI, *Sacramentality of the Church as the Original Problem of Ecumenism*..... 792

ABP JERZY (PAŃKOWSKI), *Ecumenism in the Documents of the Pan-Orthodox Council of Crete on the 55th Anniversary of the “Decree on Ecumenism Unitatis Redintegratio”*..... 815

BP SERAFIN (WŁODZIMIERZ LEONIDOWICZ AMIELCZENKOW), *Decree Unitatis redintegratio: a view from the Russian Orthodox Church 55 years after its announcement* 841

TADEUSZ KAŁUŻNY, *The Roman Catholic versus the Orthodox Understanding of Ecumenism A Comparative Analysis of “Unitatis redintegratio” (1964) and “Relations of the Orthodox Church with the Rest of the Christian World” (2016)* 863

BP MARCIN HINTZ, *Perspective for Lutheran-Roman Catholic Dialogue after the 500th Anniversary of the Reformation in Poland* 889

WOJCIECH ŚWIĄTKIEWICZ, *Community of values: between Confessional Ecumenism and Global Ecumenism. Reflections around the “Decree on Ecumenism” (1964) and the “Document on human brotherhood for world peace and coexistence” (2019)* 917

JÓZEF BUDNIAK, *Distinctive Example of the Reception of the Conciliar “Decree on Ecumenism Unitatis redintegratio” in Cieszyn Silesia*..... 941

ARTUR MATUSZEK, *Reception of the “Decree on Ecumenism” in the Czech Republic* 965

SERGIJ BORTNYK, *Ukrainian Churches and the Call to Christian Unity*... 981

ONDREJ ŠTEFAŇAK, *The Need for Ecumenism in the Opinion of Slovakian Youth*..... 999

ZYGFRYD GLAESER, <i>Ecumenical Formation as a Challenge and a Task for Churches</i>	1013
WOJCIECH HANC, <i>Ecumenical Formation and its Significance for the Entirety of Unifying Efforts</i>	1033
KRYSTIAN MUSZALIK, <i>Significant Assumptions of the Ecumenical Formation in the Light of the Pontifical Council for Promoting Christian Unity document "The Ecumenical Dimension of Pastoral Formation"</i>	1061
JAN KAJFOSZ, <i>The Image of Muslim Refugee in the Colloquial Communication and the Question of Neighbour</i>	1077
List of authors	1097

Wykaz autorów

abp Alfons Nossol, dyrektor@sebastianeum.pl, ul. Parkowa 1b, 47-325
Kamień Śląski

Zygfryd Glaeser, zygfryd.glaeser@uni.opole.pl, ul. Kard. Kominka 1a,
45-032 Opole

kard. Kurt Koch, kkoch@christianunity.va, Piazza del Sant'Uffizio,
11;00193 Roma, Włochy

Janusz Królikowski, jkroliko@poczta.onet.pl, Matki Bożej Fatimskiej
39, 33-100 Tarnów

abp Jerzy (Pańkowski), j.pankowski@chat.edu.pl, Chrześcijańska Aka-
demia Teologiczna w Warszawie, ul. Broniewskiego 48, 01-771
Warszawa

bp Serafin (Włodzimierz Leonidowicz Amielczenkow), seraphim@
list.ru, 109044, Russia, Moscow, ul. Krutickaya, 17c7, Krutickoje
podvorie

Tadeusz Kałużny, tadeusz.kaluzny@upjp2.edu.pl; Uniwersytet Papieski
Jana Pawła II w Krakowie, ul. Franciszkańska 1, pok. 044; 31-004
Kraków

bp Marcin Hintz, m.hintz@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teo-
logiczna w Warszawie, ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Wojciech Świątkiewicz, wojciech.swiatkiewicz@us.edu.pl, Instytut So-
cjologii, Wydział Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego, ul.
Bankowa 11, 40-007 Katowice

Józef Budniak, jmbudniak@o2.pl, Katedra Prawa Kanonicznego i Eku-
menizmu, Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Kato-
wicach, ul. Jordana 18, 40-043 Katowice

Adam Matuszek, amat2305@gmail.com, Vršovické náměstí 84/6,
101 00 Praha, Republika Czeska

Sergij Bortnyk, sbortnyk14@gmail.com, Kiev/Ukraine, at Lavrska St.
15, building 70a

Ondrej Štefaňak, ostefanak@ukf.sk, Katedra sociológie FF UKF v Nitre,
B. Slančíkovej 1, 949 01 Nitra, Słowacja

Wojciech Hanc, hanc@pro.onet.pl, ul. Prymasa Karnkowskiego 3, 87-
800 Włocławek

Krystian Muszalik, muszalikkrystian@poczta.fm, ul. Drzymały 1c,
45-342 Opole

Jan Kajfosz, jan.kajfosz@us.edu.pl, Instytut Nauk o Kulturze, Wydział
Humanistyczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, ul. Bielska
62, 43-400 Cieszyn